

БЪЛГАРСКА ОТБРАНИТЕЛНО ТЕХНОЛОГИЧНА И ИНДУСТРИАЛНА БАЗА – ПЕТ ГОДИНИ ПО-КЪСНО

Гл. ас. д-р Ивайло Иванов

Катедра „Индустриален бизнес“

Университет за национално и световно стопанство - София

Резюме

Мащабът на производство и експортът на отбранителна и специална продукция от България през последните години непрекъснато се увеличават. Очакванията са износят да надхвърли стойност от 1 млрд. € и през настоящата година. Българската отбранително технологична и индустриска база има съществен принос в този процес. Интерес от практическа гледна точка представляват предизвикателствата пред функционирането и развитието на този индустриски сектор в страната ни. Множество са възможностите и рисковете пред него. Текущите условия на специфичния и силно конкурентен международен пазар на отбранителни стоки и услуги са твърде динамични и бързо променящи се. Българските предприятия са принудени активно да се борят за присъствието си там. Същевременно те продължават да търсят адекватната си роля в националните проекти за модернизация на Въоръжените сили на Република България.

Ключови думи: БОТИБ, сигурност, отбрана, ЕС, НАТО, конфликти.

BULGARIAN DEFENSE TECHNOLOGICAL AND INDUSTRIAL BASE - FIVE YEARS LATER

Chief assist. prof. Ivaylo Ivanov, PhD

Department of “Industrial Business”

University of National and World Economy - Sofia

Abstract

The scale of production and export of defense and special products from Bulgaria has increased steadily over the recent years. The Export is expected to exceed the value of €1 billion this year. The Bulgarian Defense Technological and Industrial Base (BDTIB) are making a significant contribution to this process. From practical point of view the challenges to the functioning and development of this industrial sector in our country are interesting. There are many

opportunities and risks to it. The current situation on the specific and highly competitive International market for defense goods and services are very dynamic and rapidly changing. Bulgarian enterprises are forced to actively compete for their presence in these markets. At the same time BDTIB are continuing to seek their adequate role in the national projects for the Bulgarian Armed Forces modernization.

Key words: BDTIB, Security, Defence, EU, NATO, Conflicts.

На предходната юбилейна конференция на катедра „Индустриален бизнес“ при Икономически Университет – Варна засегнах въпроса за актуалните по това време проблеми пред функционирането и развитието на българската отбранително технологична и индустриална база (БОТИБ). В тогавашния доклад аргументирах, защо и в българската научна и стопанска практика все повече приемственост намира терминът „отбранително технологична и индустриална база“ за сметка на по-тясното понятие „отбранителна индустрия“. Навлизането на този термин в българската практика се повлия преди всичко от промените в сектора на отбранителните индустрии в Европейския съюз (ЕС). Основната им насоченост в не по-малка степен и днес продължава в посока към преструктуриране и развитие на конкурентоспособни отбранителни индустрии в рамките на съюза, както и към формиране на единен конкурентен европейски пазар на отбранителна техника (ЕПОТ). Ефективното функциониране на ЕПОТ зависи от укрепването на неговата отбранително технологична и индустриална база (ОТИБ). Формирането ѝ все още се смята за фундамент на по-глобалния проект за изграждането на независима Обща европейска политика за сигурност и отбрана (ОЕПСО).¹ Участието на България в тези процеси, а и в успоредно протичащите подобни в НАТО, обективно допринесе за промяна в използваната терминология.

¹ Необходимост от европейска отбранителна индустрия: промишлени, инновационни и социални аспекти / Европейски икономически и социален комитет. Становище по собствена инициатива. eulaw.egov.bg 15.09.2018 <<http://www.eulaw.egov.bg/DocumentDisplay.aspx?ID=407910>>.

Терминологията си е терминология, но какви продължават да са тенденциите в развитието на ОТИБ в световен мащаб?! Дълбокото и интензивно преустройство на от branителните сектори на всички икономики продължава. Актуалните виждания за развитието на ОТИБ на една съвременна държава водят до кардинална реорганизация на от branителния сектор в стопанството. Тази реорганизация се изразява в непрекъснато сближаване на от branителното и гражданско производство. Сближаването на двата сектора на база на гъвкавите технологии с двойно предназначение става все по-осезаемо. Все по-щекотлив въпрос става самостоятелното разработване или придобиване на съвременни технологии в свят на невъобразими до скоро по машабите и дълбочината си иновации. Именно притежаването или достъпът до технологии се явява ограничител със значителна тежест за развитието на съвременна ОТИБ в много от страните по света. Допълнително кардиналните промени в духа на „Индустрия 4.0.“ нагнетяват обстановката.

Предизвикателствата пред съвременното ни общество налагат нови допълнителни роли, които се изпълняват от въоръжените сили на държавите. Ако в дългата история на човечеството основната им задача е била да гарантират нечия терitorialна неприкосновеност или да бъдат продължител на политиката, но с други средства, то след края на Студената война ситуацията коренно се промени. Ка-чество новите потребности породени от борбата с тероризма и другите т. нар. „асиметрични заплахи“ доведоха до промени в тър-сенето на стоки и услуги от ОТИБ. Свикнали с политиката на под-готовка за борба с определен ясен враг, повечето страни и техните ОИТБ се затрудниха към преминаването към развиване на способ-ности за справяне с предизвикателствата на съвремието. Неминуемо обществото ни се превърна в Рисково общество². Осъзнаването и

² Слатински, Николай. Интегративен подход към някои базисни понятия в науката за сигурността.// Разширена версия на доклад пред Международната научната конференция „Военна академия „Г. С. Раковски“ – 105 години знание в интерес на сигурността и от branата“, 6 и 7 април 2017 г. nslatinski.org 20.09.2018 <<http://nslatinski.org/?q=bg/node/1093>>.

приемането на този факт, наред с активната и адекватна работа в посока на разбирането на същността на случващото в различните обществата и света ни днес, биха ни помогнали за ефективното справяне с предизвикателствата, включително и пред ОИТБ днес.

Тези предизвикателства повлякоха и днес продължаващата сериозна трансформация на системата на международните отбранително-икономически връзки. Основното изменение се изразява в отказа от еднонационален модел на разработване и производство на съвременните системи въоръжения и техника. Глобализиращата се индустрия в подкрепа на сигурността придоби все по-ясно очертаваща се форма на свързани помежду си мрежи от фирми с отчетливо видими стратегически центрове. Отчитането на ролята и значението на мрежите в днешния ни живот е аспект, чието прилагане в разбирането ни за света също би допринесло сериозно за повишаване на ефективността в цялостната ни продуктивна човешка дейност.³ Тези условия налагат своя отпечатък върху функционирането и развитието на съвременната ОТПБ на глобално, регионално и национално равнище.

Исторически съвременната основа на българската отбранителна индустрия е поставена в края на 60-те и през 70-те години на XX в със солидната помощ на СССР. Самото производство се развива в условията на тясна специализация и кооперация със страните – членки на Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ), и е строго подчинено на стратегическото планиране в рамките на Варшавския договор⁴⁵. Изградената строго специализирана производствена база

³ Слатински, Николай. Сигурността - животът на Мрежата. София, Военно издателство, 2014.

⁴ Фучик, Й. Изясняване на промените в отбраната и икономиката. сътрудничеството в отбранителната промишленост – очаквания и действителност.// Реструктуриране на промишлената и технологична база в сферата на отбраната в новите и бъдещите членки на НАТО, Институт за икономическа политика. София. 2000.

⁵ Томаш, И. Някои аспекти на промените в чешката отбранителна промишленост в новите условия. // Реструктуриране на промишлената и тех-

е основно в подотраслите на металообработването, машиностроенето и електрониката. Допълнително се търси реализация на високо ефективен износ за трети страни в рамките на геополитическото противопоставяне по време на Студената война.

Политическите промени в края на 80-те и началото на 90-те години, саморазпускането на Варшавския договор, разпадането на СИВ и стопанската криза, свързана с тези процеси, както и преходът към пазарна икономика, сложиха отпечатък върху развитието на българската ОТПБ. Резултатите от трансформационните процеси в сектора са повече от противоречиви. Държавата не изработи цялостна отбранително-индустриална политика, нито успя да начертава дългосрочен план за развитието на индустрията изобщо.

В новите условия на преход към пазарно стопанство, подчинено на пазарните механизми, БОТИБ изпадна в дълбока криза – структурна, пазарна, ресурсна, кадрова, финансова, научно-техническа. Съществащите процеси на демонополизация и децентрализация разкъсаха технологичните връзки на предприятията и доведоха до отпадане на немалко от тях от редовете на ОТПБ поради несъстоятелност и ликвидация, приватизация, “източване”, раздаване на активи или смяна на продуктовата гама.

Така или иначе остатъците от социалистическата отбранителна индустрия продължиха своето съществуване, но вече самостоятелно, загубили системните връзки помежду си – връзки, които ги обединяваха в почти завършен Военнопромишлен комплекс в предходния исторически период до 1989г.

Около 2004г. водещите предприятия в сектора на отбранителната индустрия в България създадоха Сдружение „Българска отбранителна индустрия“ (С“БОИ“)⁶. Това беше техният първи явен опит

нологична база в сферата на отбраната в новите и бъдещите членки на НАТО, Институт за икономическа политика. София. 2000.

⁶ Актуална информация за участващите в него предприятия и техните възможности може да се намери на интернет адрес: http://www.bdia-bg.com/index_en.html 20.09.2018.

да консолидират усилията си за справяне с проблемите си след в общи линии приключилата фаза на преструктуриране в сектора. А техните проблеми са твърде разнообразни като и понастоящем продължават да преобладават тези с финансов, управленски и трудов характер. В този вече четиринадесетгодишен период тече непрекъсната комуникация на различни нива между предприятията от БОТИБ и българската държава. Правени са какви ли не опити за попътното ангажиране на държавните институции в търсенето на решения на проблемите на предприятието. От решаването на проблеми свързани с експортния контрол⁷ до подкрепа по въпроси на пазарната реализация на продукция на предприятията на някой традиционни и специфични пазари на БОТИБ като например Република Индия и др.

Често възникваха противоречия в търсенето на решения на въпросите от стратегическа значимост за развитието на отрасъла. Мнението по общите въпроси на настоящето и бъдещето на самите предприятия, претендиращи че формират българската ОТПБ, изкристиализира около 2010г. и те ясно заявиха позициите си^{8, 9 и 10}. По онова време С“БОИ“ логично се опита да наложи своите интереси от участие в процеса на модернизация на Българската армия. Обяснени са прокламираните опити да се създадат условия за гарантиране на монополно положение при осигуряването на доставките на произвежданите от тях стоки и услуги за от branата на Република България. Обяснимо е и впечатлението, което се създава, че

⁷ Goranov Zahari., Development of the regulatory framework for Export control of defense-related products. In: International Journal of Economics, Commerce and Management, Vol. VI, Issue 4, April 2018, ISSN 2348 0386. 20.09.2018 Available at: <<http://ijecm.co.uk/>>.

⁸ Анализ на необходимостта от създаване на единна, целенасочена и ангажирана държавна политика за укрепване, развитие и защита на Българската отбранителна технологична и индустриална база (опита на Европейския Съюз и България). Електронна страница на С“БОИ“ 21.09.2018< www.bdia-bg.com>

⁹ Анализ на сектора за сигурност (опита на Европейския Съюз и България). Електронна страница на С“БОИ“ 21.09.2018< www.bdia-bg.com>.

¹⁰ Стратегия за българската отбранително-технологична индустриална база. Електронна страница на С“БОИ“ 21.09.2018< www.bdia-bg.com>.

С“БОИ“ се стреми по-скоро да получи достъп до средствата, отделини за реализацията на конкретни проекти. Евентуалният достъп до нови технологии, които да получат като бонус от главните изпълнители на някои от проектите за модернизация на системата за национална сигурност на страната ни (Българската армия и МВР) също са движеща сила на активността в тази посока. Уви, плачевните резултати от цялостния процес на модернизация на сектора за сигурност не могат да дадат добър пример за значимо включване на БОТИБ в него.

Паралелно продължаваха опитите да се модифицират съществуващи институционални структури, които да подпомогнат процеса. Постигат се макар и трудно определени резултати на национално равнище. Приети са от Междуведомственият съвет по отбранителна индустрия и сигурност на доставките при Министерския съвет¹¹, документи свързани с развитието на БОТИБ.¹² Редовна практика са срещите на министрите на от branата и на икономиката с представители на БОТИБ. Положителна стъпка в тази посока е вече шестгодишната работа на т. нар. „Индустриален форум“. Той се явява платформа на практическото взаимодействие и сътрудничеството между държавната администрация, индустрията и научноизследователската и образователна общности в областта на от branата и сигурността¹³. Предприятията, които участват във форума са с най-

¹¹ На практика това е преименувания през 2012г. Междуведомствен съвет по въпросите на военнопромишления комплекс и мобилизиационната готовност на страната съществуващ от 1993г.

¹² Става дума за най-вече за приетата „Стратегия за развитие на българската отбранително-технологична индустрисална база“ през 2012г. (разработена почти изцяло от С“БОИ“) и съществуващия я пакет документи. Всички стратегии и програми на Междуведомствения съвет по отбранителна индустрия и сигурност на доставките към Министерския съвет на Република България са достъпни на: <<http://www.micmrc.government.bg/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D0%B8-%D0%B8%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8>> [21.09.2018].

¹³ Рубрика: “За Индустрисалния форум“. Електронна страница на Индустрисален форум. 25.09.2018 <<https://iforum-bg.mod.bg/za-industrialski-forum>> Индустрисалният форум има консултивативен характер и е създаден за осигуряване на прозрачен и конструктивен диалог, координация и взаимодействие между участ-

разнороден предмет на дейност, като не малко от тях са извън С“БОИ“. Дейността на форума бавно, но все по-осезаемо подпомага пълноценното реализиране на възможности, които съществуват по-вече от десет години, но оставаха нереализирани. А именно български фирми от ОТИБ да бъдат привлечени за участие във високотехнологични проекти, чрез включването на България в съвместни международни проекти в рамките на НАТО и Европейската агенция по отбрана. Пример за значим напредък в тази посока е успехът постигнат в рамките на българското председателство на Съвета на Европейския съюз. Става дума постигнато споразумение с Европейския парламент за „Регламент за създаване на Европейска програма за промишлено развитие в областта на от branата (EDIDP)“¹⁴. Регламентът беше финално приет и одобрен от Съвета по външни работи на Европейския съюз на 16 юли тази година. Програмата предвижда финансирането на първите проекти да стартира в началото на 2019. Целта на регламента, който е част от Европейския фонд за отбрана, е да се създаде програма, която да поддържа конкурентоспособността и иновационния капацитет на отбранителната промишленост на Съюза, с бюджет от 500 милиона евро за 2019 - 2020. В допълнение към това програмата ще действа като гарант за сътрудничество и стимулиране на потенциални програми за съвместно развитие¹⁵. Времето ще покаже какви ще бъдат реалните резултати от това начинание за БОТИБ. В този ред на мисли остава, обаче, да се тича и на една друга писта, където забавянето е значително. Работата от страна на специализираната администрация в Ми-

тниците, с цел подпомагане на отбранително-индустриалната политика и развитието на Българската отбранителна технологична и индустриска база (БОТИБ).

¹⁴ Регламент за създаване на Европейска програма за промишлено развитие в областта на отбраната. Електронна страница на Индустриски форум 23.09.2018 <https://iforum-bg.mod.bg/sites/iforum-bg.mod.bg/files/media/20180724_reglament_programa_promishleno_razvitie_edidp_bg.pdf>.

¹⁵ Приет е Регламент за създаване на Европейска програма за промишлено развитие в областта на отбраната. Електронна страница на Индустриски форум 23.09.2018 < <https://iforum-bg.mod.bg/news/prijet-e-reglament-za-sz davane-na-evropeyska-programa-za-promishleno-razvitie-v-oblastta-na>>

нистерство на от branата и Министерство на икономиката не е спи-
рала още от преди присъединяването на България към НАТО. Въп-
реки това участието на БОТИБ в органи като CNAD (Конференция-
та на националните директори по въоръженията) и подчинените му
структури, следва да бъде още по-активно. Така е, защото там на
база на взети на най-високо ниво решения, се разглеждат и разра-
ботват политическите, икономически и технически аспекти на раз-
работването на от branителната техника и сигурността на доставки-
те в рамките на организацията. Номиналното ни членство в НАТО
все още не носи значими ползи на БОТИБ.

Възниква логичният въпрос, защо реализацията на Стратегията
за БОТИБ и подкрепящите я документи продължава да буксува?!
Една от причините е, че резултатите заложени в тях и днес пет го-
дини по-късно са в противоречие със създадената вече практика на
отношенията в областта на от branителното производство и търго-
вия в рамките на ЕС. Имам предвид действащите директиви на ЕС
свързани с обществените поръчки за от branителна продукция и от-
носно трансферите на от branителна техника вътре в Общността¹⁶.
Те са приспособената законова рамка, определяща създаването на
европейски пазар за от branителна техника с ясната цел – realiza-
цията на споменатата в началото на изложението ОЕПСО. Да! На
пръв поглед Стратегията за изследвания и технологии в сигурността
и от branата¹⁷ изцяло се базира на тези виждания на европейско рав-
нище, но резултати все още липсват. Ако обобщим съществуват
Индустриалния форум, наличен е пакет от стратегически документи

¹⁶ Вж.: Директива 2009/43/EО на Европейския парламент и на Съвета за опростя-
ване на реда и условията за трансфер на продукти, свързани с от branата, вътре
в Общността и Директива 2009/81/ ЕО на Европейския парламент и на Съвета
относно координирането на процедурите за възлагане на някои поръчки за
строителство, доставки и услуги от възлагачи органи или възложители в об-
ластта на от branата и сигурността и за изменение на директиви 2004/17/EО,
2004/18/EО.

¹⁷ Стратегия за изследвания и технологии в сигурността и от branата. Междудомствен съвет по от branителна индустрия и сигурност на доставките към Ми-
нистерския съвет на Република България. Електронна страница на съвета.
21.09.2018 <http://www.micmrc.govtment.bg/files/Stategy_S&T_Pol_2015.pdf>.

и приети през 2015г. към тях програма и план за реализация, бесспорен е и успехът на EDIDP. Обаче изработването и провеждането на консолидирана държавна политика, основана върху непрекъснато технологично, пазарно, научно и продуктово търсене, развитие и обновление продължава да бъде много тромав и беден на резултати процес. Дали е дошло времето за преосмислянето на заложените в Стратегията от 2012г. цели или пък на инструментите за тяхното постигане?!

Според мен преобладаващата част от описаните трудности за предприятията от БОТИБ идват преди всичко от едно главно противоречие. От една страна през всичките години предприятията са принудени преди всичко самостоятелно да търсят своето позициониране на произвежданите от тях продукти и услуги на все подинамичния световен пазар на продукти и услуги за сигурността и от branата. Производствените капацитети и продуктовата им структура (част от тях наследство от предходния етап на развитие на от branителната индустрия) са резултат основно от самостоятелни решения и собствени маркетингови стратегии, отразяващи тенденциите най-вече на съществуващите и потенциалните външни пазари. БОТИБ е изградила и запазва определени сравнителни конкурентни предимства, на основата на които се търси развитие и засилване на нейното участие на конкретни външни пазари. От друга страна в резултат от промените в от branителната политика на България, се оказва че БОТИБ е съсредоточена в технологични направления, които в недостатъчна степен отговарят на съвременните от branителни потребности на страната. Липсата на консолидирана държавна политика по отношение на БОТИБ не позволява определянето на основните приоритети за развитие на отрасъла. Остава неясна ролята на БОТИБ за поддържането и изграждането на необходими от branителни способности и гарантирането на от branата и сигурността на страната. Формулата за участието на БОТИБ в процеса на модернизация на Въоръжените сили на страната все още не е разработена. Реализирането на един нов тип от branително-индустриална

политика, обаче остава извън обхвата и целите на настоящето обсъждане.

За късмет обаче България и БОТИБ получават известна отсрочка в търсенето на решения на маркираните проблеми. Тази отсрочка би довела до позитивен краен резултат, в случай че се всички участници в процеса се възползват от възможностите, които съвременната динамична и турбулентна среда създава.

Конюнктурата на основните пазари на БОТИБ напоследък рязко се подобри. Това се дължи на множеството въоръжени конфликти, които възникнаха или се активизираха през последните няколко години. Конфликтът в Украйна и особено конфликтите в Близкия изток и Африка (конкретно в Нигерия), както и в Афганистан стоят в основата на отличните финансови резултати на сектора.

Основната производствена дейност на БОТИБ все още е доминирана от традиционните малки оръжия и леки въоръжения (наред с непрекъснатото им развитие). Това е причината на сериозната ѝ зависимост от наличието и интензитета на преди всичко регионални въоръжени конфликти.

Само един пример. През 2002 г. правителствени източници изчисляват общия експорт на отбранителни продукти на почти \$90 млн. От тях \$30 млн. се дължат на малки оръжия и леки въоръжения. Още тогава проличава формиращата се тенденцията да се изнасят повече боеприпаси отколкото малки оръжия.¹⁸

От 2014 г. реално се отчита ръст в стойността на реализирания износ на българските фирми на продукти, свързани с отбраната¹⁹. Любен Петров, заместник-министр на икономиката твърди, че „...оръжейният износ рязко скача със 71% от € 235 млн. през 2013 г. на €403 млн. през 2014 г.. През 2015 година ръстът е още 59% до

¹⁸ Тенчев, М. Българският военнопромишлен комплекс: Между носталгията и добрия мениджмънт // Капитал, от 22 февр. 2002.

¹⁹ Милев, М. Къде отива българското оръжие // Капитал, 26 юни 2016. Електронна страница на вестник „Капитал“ 29.09.2018. <http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2016/06/26/2783493_kude_otiva_bulgarskoto_orujie>

€642 млн.²⁰ През 2016 година продажбите надминават €1 млрд., а за 2017г. са €1,215 млрд.²¹ Данните от годишните доклади на Междудомствената комисия за експортен контрол и неразпространение на оръжията за масово унищожение към Министъра на икономиката косвено потвърждават тези твърдения. Основните изнасяни продукти са класически боеприпаси, взрыватели, бомби, реактивни снаряди, ракети и торпеда. В много по-малки обеми са изнасяните оръжия. Като ключови фактори за успех през последните години може да бъдат посочени няколко. Един от тях е намирането на точните посредници на терен в съответните държави – крайни потребители на продукцията. Това е един от непреодолимите фактори за успех в този бизнес. Поради тази причина от достъпната информация от докладите на Междуведомствения съвет по от branителна индустрия и сигурност на доставките е видно, че основните обеми на реализирана продукция не са от членовете на СБОИ, но в същото време именно те са тези от които най-често се закупуват най-търсените продукти. Тук е мястото да се вметне, че неизвестен осстава делът на реекспорта в целия обем реализирана на външните пазари продукция. Друг фактор за успех е предлагането на признатото от потребителите качество на адекватни собствени продукти и продукти за руски (съветски) системи за въоръжения и техника, които са масово използвани в районите на въоръжените конфликти, за които се реализират доставки. На фона на тези тенденции не бива да

²⁰ Любен Петров, заместник-министр на икономиката. Над 50% е ръстът на износа на специална продукция през 2015 година./ Пресконференция по повод откриването на Международно изложение за от branителни продукти и услуги „ХЕМУС 2016”. Електронна страница на Министерството на икономиката на Република България. 27.09.2018 <<https://www.mi.govt.bg/bg/news/zamministar-lyuben-petrov-nad-50-e-rastat-na-iznosa-na-specialna-produkciya-prez-2015-godina-2600.html>>.

²¹ Александър Манолов, заместник-министр на икономиката./ Пресконференция по повод откриването на Международно изложение за от branителни продукти и услуги „ХЕМУС 2018”, 30.05.2018 - 02.06.2018, Пловдив, България. Електронна страница на изложението 27.09.2018 <<http://www.hemusbg.org/zahemus/pregled-na-rezultatite-na-hemus-2018>>.

се пренебрегва фактът, че българските производители излизат и на нови пазари, макар и със значително по-малък мащаб. Например развива се успешно сътрудничеството с някои страни в Югоизточна Азия и др.

Продажбите на оръжие на външния пазар са мотор за развитието на БОТИБ. Струва ми се, че добрата конюнктура на пазара следва да се използва от БОТИБ, за да се решат част от въпросите, които досега са се явявали спирачка за развитието им. Не е ясно колко дълго изнасяната от България продукция, въпреки безспорните си качества, ще бъде търсена на световните пазари в дългосрочен период. В тези условия финансовата стабилност, която евентуално ще постигнат предприятията може да се окаже ключова за тяхното бъдещо развитие. Иновациите и продуктовото развитие в БОТИБ не са спирали. А те струват скъпо. Повишаването на конкурентоспособността на предприятията е ключово направление за реализиране на тяхното функциониране на ново равнище.²² Сигурен съм, че собствениците и мениджмънта на предприятията от БОТИБ правилно ще разчетат предизвикателствата на средата и ще продължат да оцеляват, но чрез развитие на качествено ново ниво. Второто направление за работа е в посока по-плътна интеграция с НАТО и ЕС (ОЕПСО). Активното участие в инициативите на двете организации по отношение на ОТИБ не може само по себе си да реши проблемите, които съществуват. Но поне ще създаде реални предпоставки за това. Това е и посоката за намиране на мястото на БОТИБ в изпълнение на задълженията на България по участие в НАТО. И в реализирането на различните цели на въоръжените сили, и в развитието на определени способности. По какъв начин и доколко ще развием собствената си БОТИБ зависи преди всичко от собствените ѝ възможности, инициатива и находчивост. Средата дава поредната, мо-

²² Горанов, Захари. Повишаване на конкурентоспособността на предприятията в българската отбранителна промишленост // Сборник от юбилейна научна конференция: Десет години от приемането на Република България в НАТО. 5 април 2014г. София. УНСС-София. Издателски комплекс – УНСС, 2014, с.97-106.

же би последна отсрочка, през която България трябва да разгледа и изясни къде желае да е мястото ѝ в новия от branително индустрислен ред. Пътят към дългосрочното гарантиране на желаното от нея място е, да се открият най-накрая перспективните сравнителните предимства на БОТИБ. И ще остане още по-трудното – да се развият технологичните и производствени възможности в тези направления. Стратегическото партньорство с водещи предприятия и консорциуми - доставчици на оборудване и услуги за страните от НАТО и ЕС, е едно от възможните решения за гарантиране на дългосрочната конкурентоспособност на БОТИБ. Това е начинът за насърчаване на иновациите, обновяването на продуктите и технологиите.

Използвана литература

1. Анализ на необходимостта от създаване на единна, целенасочена и ангажирана държавна политика за укрепване, развитие и защита на Българската от branителна технологична и индустрислен база (опита на Европейския Съюз и България). Електронна страница на С“БОИ“ 21.09.2018< www.bdia-bg.com>.
2. Анализ на сектора за сигурност (опита на Европейския Съюз и България). Електронна страница на С“БОИ“ 21.09.2018< www.bdia-bg.com>.
3. Горанов, Захари. Повишаване на конкурентоспособността на предприятията в българската от branителна промишленост // Сборник от юбилейна научна конференция: Десет години от приемането на Република България в НАТО. 5 април 2014г. София. УНСС-София. Издателски комплекс – УНСС, 2014, с.97-106.
4. Директива 2009/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета.
5. Директива 2009/81/ ЕО на Европейския парламент и на Съвета.
6. Електронна страница на Индустрислен форум. 25.09.2018 <<https://iforum-bg.mod.bg/za-industrialniya-forum>>.

7. Манолев, Александър. Заместник-министр на икономиката./ Пресконференция по повод откриването на Международно изложение за отбранителни продукти и услуги „ХЕМУС 2018”, 30.05.2018 - 02.06.2018, Пловдив, България. Електронна страница на изложението 27.09.2018 <<http://www.hemusbg.org/za-hemus/pregled-na-rezultatite-na-hemus-2018>>.

8. Милев, М. Къде отива българското оръжие // Капитал, 26 юни 2016. Електронна страница на вестник „Капитал“ 29.09.2018 <http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2016/06/26/2783493_kude_otiva_bulgarskoto_orujie>.

9. Необходимост от европейска отбранителна индустрия: промишлени, инновационни и социални аспекти / Европейския икономически и социален комитет. Становище по собствена инициатива. [eulaw.gov.bg](http://www.eulaw.gov.bg) 15.09.2018 <<http://www.eulaw.gov.bg/DocumentDisplay.aspx?ID=407910>>.

10. Петров, Любен. Заместник-министр на икономиката. Над 50% е ръстът на износа на специална продукция през 2015 година./ Пресконференция по повод откриването на Международно изложение за отбранителни продукти и услуги „ХЕМУС 2016”. Електронна страница на Министерството на икономиката на Република България. 27.09.2018 <<https://www.mi.govtment.bg/bg/news/zamministar-lyuben-petrov-nad-50-e-rastat-na-iznosa-na-specialna-produkciya-prez-2015-godina-2600.html>>.

11. Слатински, Николай. Интегративен подход към някои базисни понятия в науката за сигурността.// Разширена версия на доклад пред Международната научната конференция „Военна академия „Г. С. Раковски“ – 105 години знание в интерес на сигурността и отбраната”, 6 и 7 април 2017 г. nslatinski.org 20.09.2018 <<http://nslatinski.org/?q=bg/node/1093>>

12. Слатински, Николай. Сигурността - животът на Мрежата. София, Военно издателство, 2014.

13. Стратегия за българската отбранително-технологична индустриална база. Електронна страница на С“БОИ“ 21.09.2018<www.bdia-bg.com>.

14. Стратегия за изследвания и технологии в сигурността и отбраната. Междуведомствен съвет по отбранителна индустрия и сигурност на доставките към Министерския съвет на Република България. Електронна страница на съвета. 21.09.2018 <http://www.micmrc.government.bg/files/Stategy_S&T_Pol_2015.pdf>.

15. Тенчев, М. Българският военнопромишлен комплекс: Между носталгията и добрия мениджмънт // Капитал, от 22 февр. 2002.

16. Фучик, Й. Изясняване на промените в отбраната и икономиката. сътрудничеството в отбранителната промишленост – очаквания и действителност.// Реструктуриране на промишлената и технологична база в сферата на отбраната в новите и бъдещите членки на НАТО, Институт за икономическа политика. София. 2000.

17. Томаш, И. Някои аспекти на протичащите промени в чешката отбранителна промишленост в новите условия. .// Реструктуриране на промишлената и технологична база в сферата на отбраната в новите и бъдещите членки на НАТО, Институт за икономическа политика. София. 2000.

18. Goranov Zahari., Development of the regulatory framework for Export control of defense-related products. In: International Journal of Economics, Commerce and Management, Vol. VI, Issue 4, April 2018, ISSN 2348 0386. 20.09.2018 Available at: <<http://ijecm.co.uk/>>.

Контакти:

Ивайло Бориславов Иванов

E-mail: i.ivaylo@unwe.bg